

Nyere sakprosaforskning i Norge

En kort presentasjon

Af Johan L. Tønnesson

Abstract

*I Norge, som i Sverige, har "sakprosa" vist seg å være et virksomt begrep i forskning og kulturliv. Gjennom forskningen økes kunnskapen og bevisstheten om det tekstlige ved ytringer som vanligvis oppfattes kun som fag og sak. Sakprosaforskningen tilstreber ikke å gi begrepet noen essensiell status, men det er foreslått en arbeidsdefinisjon som skiller mellom litterær og funksjonell sakprosa og forstår sakprosa som "tekster som adressaten har grunn til å oppfatte som direkte ytringer om virkeligheten". Gjennom to forskningsprosjekter og opprettelsen av to sakprosaprofessorater har forskningsfeltet blitt institusjonalisert, og det er utgitt en lang rekke publikasjoner siden starten i 1994, særlig om vitenskapelige, pedagogiske tekster, medietekster og politiske taler, men også om typiske brukstekster. I 2009 ble det nordiske tidsskriftet *Sakprosa* opprettet med norsk hovedredaktør, og det er utviklet en norsk forskningsbibliografi.*

Johan L. Tønnesson, professor i sakprosaforskning, Institutt for lingvistiske og nordiske studier, Universitetet i Oslo (johan.tonnesson@iln.uio.no)

Indledning

I Norge finnes det i dag et sakprosaprofessorat ved hvert av landets to eldste universiteter, og det undervises i sakprosa på BA- og MA-nivå ved flere læresteder. En omfattende sakprosaforskningsbibliografi, *Sakbib*, skal snart lanseres, og med norsk finansiering gis det ut et skandinavisk vitenskapelig tidsskrift med tittelen *Sakprosa*. Det drives dessuten egne sakprosaforfatterutdanninger ved to høyskoler. Tidsskriftet *Prosa, litterært tidsskrift for sakprosa*, er Norges største litteraturtidsskrift.

Grunnlaget for mye av denne virksomheten ble lagt da Forskningsrådet etter initiativ fra Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening i 1994 satte i gang et ganske omfattende forskningsprosjekt som munnet ut i tre årbøker (Johnsen 1995; 1996; 1997) og to fylldige bokverk: Tobindsverket *Norsk litteraturhistorie. Sakprosa fra 1750 til 1995* (Eriksen og Johnsen 1998) og *Det litterære skattkammer. Sakprosaens teori og retorikk* (Grepstad 1997). To år seinere startet prosjektet Svensk sakprosa (Svensson, Josephson og Selander 1996, Englund og Ledin 2003). Ved siden av å inspirere, bidro svenskene til å korrigere kursen på den norske forskningen. De var annerledes teoretisk utrustet og valgte et videre studieobjekt, "Det mycket lästa", som omfattet både soldathåndbøker, reklametekster og illustrert ukepresse. I 1998 ble så Prosjektmiljøet Norsk sakprosa etablert på Institutt for nordistikk og litteratur, senere Institutt for lingvistiske og nordiske studier, med det formål å institusjonalisere sakprosaforskningen og gi den

et sterkere teoretisk fundament (Berge 2001). Siden den tid er det utgitt en rekke avhandlinger og artikler som knytter sammen teori - særlig tekst-, sjanger- og diskursteorier - med empiriske studier av sakprosatekster - fra vitenskapelige artikler, via hele websider til stillingsannonser (jf. *Sakprosa* og *Skriftserien Sakprosa*).

Det er ingen grunn til å underslå at en viktig forklaring på sakprosaforskningens forholdsvis sterke posisjon i Norge er sosioøkonomisk: Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening er en ganske rik organisasjon takket være at man i Norge har sterkt kollektive kopivederlagsordninger for blant annet faglitteratur. Dette har satt foreningen i stand til å spille rollen som katalysator for forskning, formidling og utdanning. Men vi kan samtidig notere oss at sakprosaforskningen - riktig nok under ulike navn - står ganske sterkt også i Sverige, uten en slik organisasjon i ryggen. Det kan trolig forklares med at sakprosa-begrepet er solid etablert i det svenske utdanningsvesenet gjennom mange tiår, at det svenske forskningsprosjektet var forankret i funksjonell språkforståelse og tekstforskning, og at sakprosa-forskning, ofte omtalt som "textforskning", har inngått i utdanningen av en rekke unge forskere.

Sakprosa vs. sagprosa og faglitteratur

Da jeg i 2009 skulle forelese for Dansk forfatterforening over den nylig utgitte boka *Hva er sakprosa* (2008), ba arrangøren om at foredragstittelen skulle være "Hvad er faglitteratur?". Jeg gikk med på dette, men i forelesningen understreket jeg at faglitteraturen, slik vi ser den i Norge, inngår i sakprosaens store tekstunivers. Begrepet sakprosa er utvilsomt mindre etablert i Danmark enn i Sverige og Norge, og har altså en litt annen betydning. Et Google-søk i august 2013 gir 21.500 treff på ordet "sakprosa" (dansk) og 955.000 på "sakprosa" (svensk og norsk). I dansk Wikipedia kan man på samme tidspunkt lese at "Den prosa, der ikke er opdigtet, kan deles i to hovedkategorier, nemlig "sagprosa" og "fagprosa" (eller faglitteratur)." Tross disse nasjonalspråklige forskjellene er hoveddefinisjonen i *Hva er sakprosa* sterkt inspirert av danske Claus Detlefs forslag i *Bogen om sagprosa* 20 år tidligere (1988). Og like før utgivelsen av min bok ga Johannes Fibiger ut den nyttige boka *Sagprosaens mønstre* i serien "Gyldendals små opslagsbøker" (2007). Her inkluderes - slik vi nå gjør i Norge - aviser, reklame, "E-tekster og

hjemmesider" samt lærebøker og leksika. Men her behandles også film, musikkvideo og reality-TV som sakprosa. I denne "ikke-litterære" enden av tekstskalaen er altså danskene mer radikale enn oss.

Min Detlef-inspirerte definisjon er ikke teoretisk ukontroversiell, men den har vist seg praktisk brukbar, både i forskning, undervisning og formidling. Den lyder slik: "Sakprosa er tekster som adressaten har grunn til å oppfatte som direkte ytringer om virkeligheten". Videre deles sakprosaen definisjonsmessig i to hovedkategorier: Litterær sakprosa, som er "forlagspubliserte tekster med navngitte forfattere" og Funksjonell sakprosa, "offentlig tilgjengelige tekster skrevet av private eller offentlige institusjoner eller av navngitte eller ikke navngitte privatpersoner" (Tønnesson 2012, 34). I Kjell Lars Berges "tekst-teoretiske" teser fra 2001 var begrepet "*tekstkultur*" lansert. Det har fått ganske bredt gjennomslag i Norge (2001, 61-62). Berge insisterte på at tekster må forstås som kontekstuell forbundet med sine tekstkulturer. Også dette begrepet står sentralt i *Hva er sakprosa* og blir der definert som "en gruppe mennesker som samhandler gjennom tekster ut fra et noenlunde felles normsystem" (Tønnesson 2012, 58). Begrepet har vist seg nyttig for å forstå sakprosaen, både institusjonelt og tekstlig; ulike forståelser av hva sakprosa er, heriblant min egen, forstås altså som uttrykk for ulike tekstkulturers normer.

Hvorfor sakprosaforskning?

Etter det som gjerne blir kalt "den språklige vending", hvor det søkes språklige delforklaringer på fenomener som tidligere kun ble forklart sosialt og økonomisk, har tekst og sjanger vært nøkkelbegreper for historisk og samtidig kulturforståelse i mange humanistiske og samfunnsvitenskapelige fag. Men også innen naturvitenskap og medisin har det blitt større oppmerksomhet om tekstenes og sjangrenes betydning for kunnskapsdannelsen. Selv om det finnes mange eksempler på vellykte "overføringer" av teori fra kunst og skjønnlitteratur til andre tekstkulturer, for eksempel i Haydens Whites studier av skjønnlitterære sjangeres diskrete nærvær i historiefaglige tekster (1973), trenger vi ofte et tekstbegrep som ikke henter sine premisser fra skjønnlitteraturforskningen. Skjønnlitterære premisser er ofte grunnet i en estetisk teori om Verket som ikke er særlig relevant for studiet av for eksempel medisinske laboratorierapporter, bruksanvisninger, lærebøker eller annen

faglitteratur uten typisk personlig signatur. Sakprosa-begrepet kan derimot danne en tjenlig felles overskrift for slike studier, og her står altså ikke verk-begrepet sentralt.

Dette betyr ikke at sakprosa-forskningen står i noe latent opposisjonsforhold til skjønnlitteraturforskning. Ikke minst i det første norske sakprosa-prosjektet bidro mange skjønnlitterære forskere med glimrende analyser og sammenfatninger. For eksempel benyttet Petter Aaslestad narratologi for å studere pasient-journaler (1995) og Per Thomas Andersen retorikk i studiet av en berømt tale holdt av Bjørnstjerne Bjørnson (Andersen 1995). Men det er et problem at det vesentlige av den spesialiserte tekstekspertisen i dag er intimt knyttet til studiet av litteratur innenfor den skjønnlitterære institusjonen. Dette er bare en liten del av landenes samlede litteratur. Dette gjelder dersom vi inkluderer litterær sakprosa, men ikke minst hvis vi lar litteraturbegrepet omfatte funksjonell sakprosa som regjeringsproposisjoner og årsmeldinger.

Men igjen: Hvorfor forske om sakens prosa? Det er behov for en språklig-tekstlig vending langt utover vitenskapsfagene. I forvaltning og næringsliv er det en økende bevissthet om hvor viktige tekstene faktisk er for å lykkes i produksjon, kommunikasjon, tjenesteyting og handel. Her trengs kompetanse, og det er ikke en kompetanse man kan begrense seg til å kjøpe inn hos tekstkonsulenter eller plassere i kommunikasjonsavdelinger. Det norske sakprosa-forskningsmiljøet var for noen år siden med på å arrangere en stor konferanse med tittelen "Det er tekstene vi lever av" (2007), og siden har vi hatt nært samarbeid med en rekke departementer og etater. I arbeidet med prosjektet *Klart språk i Staten* har vårt budskap vært at god språklig kommunikasjon riktig nok dreier seg om rettskrivning og grammatikk, men også om noe langt mer. Vi har forsøkt å styrke byråkratens identitet som "sakprosaforfattere".

Det foregår uten tvil en økt tekstliggjøring av både privatliv, arbeids- og samfunnsnivå. Med den nye mobile teknologien har vi tilgang til all verdens biblioteker fra vår egen bukselomme, og det forventes av oss at vi holder disse kanalene åpne. Facebook gikk for eksempel på kort tid over fra å være et privat vennefellesskap til å bli den nye internettarenaen for offentlig informasjon og kommersiell virksomhet. Med slike endringer har vi fått nye argumenter for

at samfunnet og individene trenger kritisk sakprosa-kompetanse.

Hvem etterspør sakprosa-forskningen?

I tråd med denne utviklingen merker vi en sterk etterspørsel etter kunnskap om sakprosa. Dels kommer denne fra næringslivet, som ønsker en kostnads-effektiv tekstproduksjon. For eksempel vil en riktig formulert stillingsannonse kunne redusere antall søknader fra ukvalifiserte søkere og øke antall interessante søkere. Vi har også argumentert for at stillings-annonsens utforming og formulering faktisk bidrar til å *skape* den stillingen som annonseres (Svennevig og Tønnesson 2009; Fossanger 2011). Dermed blir ikke sakprosa-forskningen bare et middel til å spare og tjene penger, men den tjener til å artikulere verdier. Mange bedrifter har for lengst produsert skriftlige, etiske retningslinjer og flotte policydokumenter om sitt samfunnsoppdrag. Men kunnskap om hvordan all tekst - intern og ekstern - formidler og utvikler verdier, er fremdeles sterkt etterspurt.

I offentlig forvaltning har det svenske slagordet "klarspråk" fått vind i seilene de siste årene. Dette dreier seg, som antydning ovenfor, om rettskrivning, god syntaks og tegnsetting, men selvsagt også om noe langt mer. I tillegg til næringslivets bestillinger, etterspørres sakprosa-forskning med et demokratisk perspektiv, for eksempel gjennom denne problemstillingen: Selvsagt kan det offentlige spare penger på å lage enklere skjemaer som fylles ut på en pc i stor fart. Men hvordan endrer tekstene og teknologien forholdet mellom myndigheter og borgere?

Også i det politiske liv øker bevisstheten om at "det er tekstene vi lever av". Vi merker stor interesse for undervisning og forskning om politisk-retoriske tekster, og her har vi ikke minst kunnet trekke på forskning og initiativer fra Danmark, jeg tenker her særlig på forskningen om "retorisk medborgerskab" (Villadsen 2008).

Når det i offentligheten snakkes om næringsrettet forskning og utviklingsarbeid, er det gjerne teknologisk forskning det er tale om. Men også her merkes en gryende interesse for sakprosa forstått som kommunikasjon, særlig internt. Hvordan bidrar tekster til å skape og utvikle god bedriftskultur? Jeg har allerede nevnt stillingsannonsene. Dette, virksomhets-kommunikasjon, er et felt hvor man kan kaste bort

mye penger og tape mye velvilje ved hjelp av dårlige tekster. Også her har vi hentet mye informasjon sør for Skagerrak, ikke minst gjennom kontakten med Institutt for erhvervskommunikasjon ved Århus universitet (Frandsen og Johansen 2010).

I litteraturpolitikken er deler av den litterære sakprosaen blitt framtrødende de siste 15 årene. Det er etablert tilskuddsordninger og selektive innkjøpsordninger for folkebibliotekene, særlig innkjøpene av "ny, norsk sakprosa" kommer ofte under debatt: Hva skiller en god og en mindre god sakprosabok - både uavhengig og avhengig av det faglige innholdet? Dette kan ikke bare være en diskusjon mellom litteraturkritikere og sakprosaforfattere selv, og vi merker for tiden etterspørsel etter forskning som kan belyse slike vanskelige, normative spørsmål. Sakprosa-professor Anders Johansen ved Universitetet i Bergen har nettopp kvalitet i faglig skriving som sentralt forsknings- og dermed formidlings-tema (Johansen 2009; 2011; 2012) og har dermed gitt verdifulle bidrag. Dette er likevel et felt hvor vi ønsker å drive langt mer forskning de kommende årene.

Sakprosa har fått et stadig sterkere gjennomslag i skolens læreplaner, og det er for lengst slått fast at det i norskundervisningen skal være et likeverdig forhold mellom skjønnlitteratur og sakprosa. Særlig Landslaget for norskundervisning - som tilsvarende Daneklærerforeningen - har holdt en rekke videreutdanningskurs, arrangert konferanser, utpekt en norsk "sakprosakanon" og publisert bøker (Kleiveland og Kalleberg 2010; Gundersen og Jomisko 2011). Universitetsfaget "norsk" eller "nordisk språk og litteratur" har alltid stått i et nært utvekslingsforhold til skolen. Men sakprosaen gjelder ikke bare morsmålsfaget. I og med at norsk skole, som i så mange andre land, har gjennomgått en "literacy"-reform, med vekt på ferdigheter i blant annet lesing, skriving og digitale verktøy, er nettopp sakprosakunnskap en fellesnevner for mye av det som betegnes som "grunnleggende ferdigheter" i alle fag (Berge 2007).

Sakprosa-forskningens siste begrunnelse er mer hedonistisk: Vår danske kollega Finn Frandsen, som i høy grad har engasjert seg i "nyttig" tekstforskning og diskursanalyse, skulle på en konferanse for noen år siden oppsummere hvorfor han driver med diskursanalyse. "Discourse Analysis is fun", slo han fast. Og til syvende og sist drives sakprosa-forskning fram av nysgjerrighet og genuin interesse for noe av det mest

spennende og lystbetonte man kan studere: Samspillet mellom tekst, språk og kultur.

Hvem er sakprosa-forskerne?

Innledningsvis nevnte jeg at det til nå er opprettet to sakprosa-professorater. Anders Johansen, opprinnelig sosialantropolog, var allerede professor i medievitenskap da han fikk det nye professoratet i 2011. Han hadde da skrevet flere bøker om sakprosa-kvalitet (2003; 2009) og en bok om talekunstens utvikling i lys av teknologisk og kulturell endring (2002). Sammen med den emigrerte danske Jens Elmelund Kjeldsen samlet han for første gang et stort antall norske politiske taler i bok (2005) og database (*Virk-somme ord*).

Johan L. Tønnesson hadde blant annet skrevet to avhandlinger med utforskning av historiefaglige tekster (2001; 2004) og bidratt i antologier om sakprosa-analyse (Berge 2001; Tønnesson 2002b) da han tok fatt som sakprosa-professor i 2005. Han har dessuten en lang yrkesfortid innen forskningsformidling.

Kjell Lars Berge, som ledet Prosjektmiljøet Norsk sakprosa (2000-2003), må også straks nevnes. Han er professor i tekstvitenskap, men *de facto* også sakprosa-professor med en særlig kompetanse innen elevs skriving, teksthistorie og når det gjelder politisk retorikk. I 2001 bidro han med en programtekst for sakprosa-forskningen som han kalte "Det vitenskapelige studiet av sakprosa" (2001). Denne kan fremdeles betraktes som en konstituerende tekst for dette forskningsfeltet, gjerne sammen med en "programartikkel" skrevet åtte år seinere (Berge og Tønnesson 2009).

Til kjernen av sakprosa-forskningsmiljøet hører også en rekke PhD- og MA-studenter som skriver eller har skrevet avhandlinger om sakprosa-tekster under veiledning av seniorenne innen fagmiljøet. Dessuten finnes det en rekke tekst- og retorikkforskere ved ulike universiteter og høyskoler som, uten å ha "sakprosa" på visittkortet, tilhører det samme miljøet. En rekke av disse har publisert i tidsskriftet *Sakprosa* og i *Skriftserien Sakprosa*.

Men i en utvidet forstand kan alle forskere regnes som sakprosa-forskere i den grad de gransker tekster utenom - eller i tillegg til - de skjønnlitterære. Dette gjelder de aller fleste forskere innen humaniora, sam-

funnsvitenskap, juss og teologi, men til en viss grad også innen naturvitenskap og medisin, for så vidt som forskere også der gransker, bedømmer og kommenterer hverandres tekster. Men dette skjer altså ofte uten noen utviklet teori om det vi kan kalle det tekstlige ved tekstene, og her har kjerne-sakprosa-forskningen en sentral formidlingsoppgave.

Hvilken forskning er utført?

Jeg vil ikke trette mine danske lesere med noen detaljert gjennomgang av de siste 15-20 års artikler og monografier, men nøye meg med en kort, tematisk oversikt med relativt fylldige litteraturreferanser, ofte til tekster som er fritt tilgjengelige på Internettet.

I Norsk Sakprosa, det første norske sakprosa-forskningsprosjektet (1994-1999), som i hovedsak var finansiert av Forskningsrådet og hadde hovedsete ved Universitetet i Oslo, ble det, som nevnt innledningsvis, skrevet en stor sakprosaens litteraturhistorie, publisert tre årbøker og gitt ut en bok om sakprosaens teori og retorikk. I disse bøkene formidles dels ny, dels mer etablert forskning om forfatterskap, tidsskrifter og sjangre, samt en del tekstteori. Disse publikasjonene har utgjort en viktig kunnskapsbase for den seinere sakprosa-forskningen. Men da Prosjektmiljøet Norsk sakprosa ble etablert i 2000, ble det lagt større vekt på felles teoriutvikling og på drive spesialisert forskning innen ulike temaer, ofte samtidige. Det historiske perspektivet ble imidlertid ivaretatt av det teoritunge prosjektet *Tekst og historie* (2003-2008), som foruten en omfattende seminarserie resulterte i boka *Tekst og historie. Å lese tekster historisk* (Asdal m.fl. 2008), noen viktige MA- og PhD-avhandlinger (Svenningsen 2007; Hovde 2009; Vatnøy 2010; 2011; Bang 2013) og to sentrale forskningsprosjekter om offentlighets- og pressehistorie (*Mangfoldige offentligheter* 2010; Dahl 2010).

Innenfor *læremiddelforskning* og det som ofte betegnes som studiet av "pedagogiske tekster" er det gjennomført en rekke studier av lærebøker og flermediale læreverk, og flere slike studier har vært tverrfaglige, dels ved at det har vært et samarbeid mellom pedagoger, didaktikere og tekstforskere, dels ved at for eksempel naturviteren samarbeider med tekstforskeren når naturfagboka skal undersøkes (Knain 2001; Tønnesson 2002a; 2003; Granly 2007; Selander og Skjelbred 2004; Siljan 2011). Det har dessuten vært

gjennomført et lærebokhistorisk prosjekt (Skjelbred og Aamotsbakken 2008; Skjelbred 2010).

Læremiddelforskningen er beslektet, men ikke identisk, med forskningen om *vitenskapelige tekster*. Her har sakprosa-forskerne bidratt i det relativt nye, internasjonale feltet vitenskapsretorikk, med studier av blant annet historiske, naturfaglige, lingvistiske og litteraturvitenskapelige tekster (Tønnesson 2001; 2004; Breivega 2003; 2004, Bakken 2006).

En del forskning kan også rubriseres som medieforskning, idet vi har fått studier av aviser og nettsider. Men mens de norske medieforskningsmiljøene er relativt samfunnsvitenskapelig og teknologisk orientert, har sakprosa-forskerne studert medienes tekster inngående. Ingen av studiene gjelder tekst i snever forstand - all tekst studeres i lys av kontekst (Hågvær 2003; Vagle 2003; Veum 2008).

Skriveforskning, med vekt på skriving i utdanning, er et ganske vitalt forskningsfelt i Norden, og en del av denne forskningen bør betraktes som sakprosa-forskning (se databasen *Skrivbib*).

I en viss forbindelse med den økende interessen for offentlig språk og virksomhetskommunikasjon har det vært gjennomført noen viktige studier av blant annet skjemaer og brev i den store norske Arbeids- og velferdsetaten (NAV), og flere liknende studier er på vei.

De to offisielle sakprosa-professorene har begge arbeidet med politiske taler, og det siste året har Tønnesson, sammen med pedagogen Kirsten Sivesind, analysert norske elevers taler på grunnlovsdagen (17. mai), og sammen med retorikeren Berit von der Lippe taler under debatten om kvinnelig stemmerett (1880-1913) (von der Lippe og Tønnesson 2013). I erkjennelsen av at kun en liten del av forskningen opererer med "sakprosa-forskning" som merkelapp, har vi utviklet en nettbasert bibliografi over norsk sakprosa-forskning.

Hva er oppnådd?

Det er ennå ikke gjennomført noen offisiell evaluering av sakprosa-forskningen, og det følgende må forstås som en summarisk egenevaluering.

Vi vil hevde at det er et godt stykke på vei er utviklet teori og metode for studiet av sakprosa tekster innen en rekke sjangre. Denne har vært frikoplet, men ikke uten sammenheng med, skjønnlitterær teori og metode. Mer spesifikt er det utviklet teori om tekst som flerstemmig kommunikasjon og om samspillet mellom tekst og historie. Mye av teoriutviklingen har skjedd i kritisk dialog med klassisk og ny retorikk og moderne pragmatikk, med Mikhail Bakhtins dialogisme, Norman Faircloughs kritiske diskursanalyse, Michael Halliday skolens sosialsemiotikk, Jurij Lotmans og Umberto Eco kultur- og tekstsemiotikk og Carolyn Millers sjangerteori. Også Kjell Lars Berges tekstnormteori har dannet en viktig basis (Berge 1990).

At sakprosa forskning er en integrert del av det omfattende studieprogrammet Retorikk og språklig kommunikasjon ved UiO, som blant annet utdanner en rekke lærere og kommunikasjonsmedarbeidere, har gitt ringvirkninger for oppmerksomheten om og interessen for sakprosa blant de mange.

Trolig har bevisstheten økt om tekstlige kvaliteter i akademisk prosa, ikke minst gjennom Anders Johanssens innsats gjennom mange år.

Videre er det utviklet ny kunnskap om lesing og skrive, og man har oppnådd gjennomslag for ganske avansert tekst-tenkning i skolens læreplaner, med økende innvirkning på i skolens praksis.

Innen medieforskningen er tekstkompetansen styrket, og dette har skjedd i den samme perioden hvor "multimodality" har vært et viktig slagord i tekstforskningen, og dermed i sakprosa forskningen. Vi tror at sakprosa forskningen har bidratt positivt til en økt interesse for tekstenes betydning i flere andre forskningsfag.

Dessuten mener vi å ha registrert en økende tekstbevissthet i deler av arbeids- og samfunns livet. Denne har blant annet, som nevnt, gitt seg utslag i mange "bestillinger" til sakprosa forskerne.

Endelig har sakprosa forskerne gjennom å være ganske aktive fagformidlere bidratt til å etablere "sakprosa" som en viktig kulturpolitisk og faglig kategori i norsk offentlighet. Hvorfor er dette ønskelig? Vi mener å ha erfart at selve sakprosa begrepet har tjent som en øyeåpner til en verden av tekster som

Faktaboks om to kanoniske tekster

I artikkelen "Det vitenskapelige studiet av sakprosa" går Kjell Lars Berge (2001) kritisk gjennom sakprosa forskningsens vitenskapsteoretiske selvforståelse og lanserer en serie "tekst-teoretiske teser" som fikk status som teoretisk program for norsk sakprosa forskning. Den første teksten lyder slik:

"Prosjektet aksepterer ingen form for tekstessensialisme der kulturelt konstituerte kategoriseringer av tekster blir forklart med henvisning til antatte universelle, stabile egenskaper. "Sakprosa" er derfor en sosio-kulturelt konstituert tekstkategori som oppstår på et spesielt tidspunkt i den tekstkulturelle utviklingen. Det samme gjelder den tekstkulturelle kategorien "skjønnlitteratur". Viktige forskningsoppgaver i et sakprosa prosjekt er det å vise hvordan slike tekstkulturelle kategoriseringssystemer er konstituert og utvikler seg, og å forklare hvorfor de er konstituert som de er og hvorfor de forandrer seg."

I "Forskningen om sakens prosa", den første redaksjonelle artikkelen i det nordiske tidsskriftet Sakprosa, utvikler Kjell Lars Berge og Johan Tønnesson dette programmet videre og diskuterer blant annet Tønnessons forslag til sakprosa-definisjon "Sakprosa er tekster som adressaten har grunn til å oppfatte som direkte ytringer om virkeligheten" i *Hva er sakprosa* (Tønnesson 2008/2012). Med referanse til avvisningen av tekstessensialisme, heter det:

"Men hvilket "arbeid" er det så denne praktiske definisjonen likevel kan utrette? Her er et eksempel: Vi kan tenke oss at en historisk skolert og belest forfatter ønsker å skrive enda en bok om Annen verdenskrig. Ambisjonen er å utvide leserens innsikt i visse sider av denne krigen og eventuelt trekke linjer fram til dagens samfunn. Denne forfatteren kan grunnleggende sett velge mellom å skrive en historisk roman og en faghistorisk framstilling. [...] Dersom forfatteren [...] velger å gi en faghistorisk framstilling - bred eller smal - har leseren rett til å forvente at påstander om historiske hendelser og sammenhenger er dokumentert, eller at forfatteren presiserer det dersom hun kommer med påstander som ikke lar seg dokumentere. På den annen side må hun og han gi teksten en eller annen dramaturgi slik at den blir leselig. Teksten er altså en konstruksjon, men ingen fiksjon."

har vært lite påaktet *qua tekster*. Dette gjelder alle sjangre fra skjemaer og bruksanvisninger via politiske programmer og læremidler til leksika og fagbøker. Men også for den delen av den litterære sakprosaen som kjøpes inn av Kulturrådet og nomineres til litterære priser - tradisjonelt mest biografier, historiske framstillinger og debattbøker - har sakprosabegrepet fungert konstruktivt, kanskje fordi det inneholder det litterært-estetiske kjernebegrepet "prosa". Høsten 2013 ble således Norges første sakprosafestival arrangert på Litteraturhuset i Oslo, på initiativ fra en rekke selvbevisste sakprosaforfattere.

Seg selv nok?

"Trod - vær dig selv nok!", heter det i en berømt scene fra Henrik Ibsens *Peer Gynt*. Jeg håper at herværende presentasjon av norsk sakprosaforskning ikke etterlater et inntrykk av at norske sakprosaforfattere ønsker å være seg selv nok, verken faglig eller geografisk. Vi deltar i omfattende tverrfaglig virksomhet og samarbeider internasjonalt om en rekke temaer. Det gode samarbeidet med svensk sakprosaforskning fortsetter, og det skandinaviske tidsskriftet *Sakprosa* har dyktige og aktive redaksjonsmedlemmer i Andreas Nord (Sverige) og Christine Isager (Danmark). Flere av oss har en spesifikt retorisk tilnærming til tekster, og i skandinavisk retorikkforskning har særlig fagmiljøet i København vært et kraftsentrum. Nå er det tid for å hilse en forestående dansk sakprosa-forsknings-offensiv velkommen. Vi vil gjerne samarbeide!

Referencer

Andersen, PT (1995). Om å være i sannhet og i språket samtidig. Bjørnstjerne Bjørnsons sakprosa. I: E.B. Johnsen, 1995 (151-172).

Asdal, K, TR Gundersen, H Jordheim, KL Berge, K Gammelgaard, T Rem og JL Tønnesson (2008). *Tekst og historie: å lese tekster historisk*. Oslo : Universitetsforlaget.

Bakken, J.(2006). *Litteraturvitenskapens retorikk. En studie av tekstnormene for gode norske empiriske litteraturvitenskapelige artikler i perioden 1937-57*. (PhD-avhandling.) Oslo : Universitetet i Oslo. Pdf-versjon er lokalisert her 5.9.2013: <http://folk.uio.no/jonasbak/LittRet.pdf>.

Bang, T (2013). *Under hammermerket. Hvordan utvikler norsk arbeiderbevegelse en retorisk instruksjonslitteratur på 1930-tallet?* (PhD-avhandling.) Bergen : Universitetet i Bergen.

Berge, KL (2001). Det vitenskapelige studiet av sakprosa. Om tekstvitenskapelige utfordringer og løsninger i norsk og svensk sakprosaforskning. I: Berge m.fl. 2001: *Fire blikk på sakprosaen*. INL, Universitetet i Oslo : Prosjektmiljøet Norsk sakprosa, skrift nr 1, (s. 9-74). Pdf-versjon er lokalisert her 5.9.2013: <http://www.hf.uio.no/iln/forskning/grupper/tekstretorikk/skriftserien/utgivelser/1Berge-Breivega-Roksvold-Tønnesson-Fire-blikk-pa-sakprosa.pdf>.

Berge, KL (1990). *Tekstnormers diakroni: noen idéer til en sosiotekstologisk teori om tekstnormendring*. Stockholm: MINS: meddelanden från Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet.

Berge, KL (2007). Grunnleggende om grunnleggende ferdigheter. I Hølleland, H. (red.): *På vei mot Kunnskapsløftet*. (228-250). Oslo : Universitetsforlaget.

Berge, KL og Tønnesson, JL (2009): Forskningen om sakens prosa. I: *Sakprosa* Vol. 1 Nr. 1 Art. 1, lokalisert her 5.9.2013: <https://www.journals.uio.no/index.php/sakprosa/article/view/32/27>.

Breivega, KR (2003). *Vitskaplege argumentasjonsstrategiar: Ein komparativ analyse av superstrukturelle konfigurasjonar i medisinske, historiske og språkvitskaplege artiklar*. INL, Universitetet i Oslo: Prosjektmiljøet Norsk sakprosa, skrift nr 8. Pdf-versjon er lokalisert her 5.9.2013: <http://www.hf.uio.no/iln/forskning/grupper/tekstretorikk/skriftserien/utgivelser/8Breivega-Vitskaplege-argumentasjonsstrategiar.pdf>.

Dahl, HF m.fl. (red. 2007). *Norsk presses historie. 1-4*. Oslo: Universitetsforlaget.

Det er tekstene vi lever av (2007). Presentasjon av konferansen er lokalisert her 5.9.2013: <http://www.uio.no/om/samarbeid/samfunn-og-naringsliv/partnerforum/arrangementer/konferanser/2005-2007/2007-03-22.html>.

Detlef, C (1988). *Bogen om sagprosa*. København : Dansk lærerforeningen.

- Englund, B og Ledin, P (Red.) (2003). *Teoretiska perspektiv på sakprosa*. Lund : Studentlitteratur.
- Eriksen, TB og Johnsen, EB (Red.) (1998). *Norsk litteraturhistorie. Sakprosa fra 1750 til 1995*. (To bind.) Oslo : Universitetsforlaget. Elektronisk tilgjengelig på www.bokhylla.no.
- Fibiger, J (2007). *Sagprosaens mønstre*. København: Gyldendal.
- Fossanger, H (2011). Stillingsannonsen som brandingtekst - modelleserkonstruksjoner og handlingstyper i en stillingsannonse for Forsvarsdepartementet. I: *Sakprosa*, 3(1). Lokalisert her 5.9.2013: <https://www.journals.uio.no/index.php/sakprosa/article/view/118>.
- Frandsen, F og Johansen, W (2010). Strategy, Management, Leadership, and Public Relations. I: R, L. Heath (Ed.). *The SAGE Handbook of Public Relations*, Thousand Oaks : Sage (293-306).
- Granly, A (2007). *Multimodalitet, mening og modelleseren: en analyse av multimodale ressurser i læreverket Streif*. (Masteroppgave). Oslo : Universitetet i Oslo.
- Grepstad, O (1997). *Det litterære skattkammer. Sakprosaens teori og retorikk*. Oslo : Samlaget.
- Gundersen, TR og Jomisko, AL (2011). *Ingen naken dame på forsiden : norske sakprosaetekster*. Bergen : Fagbokforlaget.
- Hovde, KO (2009). *Arbeidernes Leksikons litteraturhistorie for fremtiden : en undersøkelse av genreforhandlinger mellom Arbeidernes Leksikon (1931-36) og Aschehougs Konversationsleksikon (1920-25) med vekt på litteraturhistorieskriving i leksikongenren*. (Masteroppgave). Oslo : Universitetet i Oslo. Finnes i databasen www.duo.uio.no.
- Hågvar, YB (2003). *Hele folkets diskurs: en kritisk diskursanalyse av den gode VG-sak*. Oslo : INL, Universitetet i Oslo : Prosjektmiljøet Norsk sakprosa, skrift nr 7. Pdf-versjon er lokalisert her 5.9.2013: <http://www.hf.uio.no/iln/forskning/grupper/tekstretorikk/skriftserien/utgivelser/7Hagvar-Hele-folkets-diskurs.pdf>.
- Johansen, A (2002). *Talerens troverdighet. Tekniske og kulturelle betingelser for politisk retorikk*. Oslo : Universitetsforlaget.
- Johansen, A (2003). *Samtalens tynne tråd*. Oslo : Spartacus.
- Johansen, A og Kjeldsen, JE (2005). *Virksomme ord: politiske taler 1814-2005*. Oslo : Universitetsforlaget.
- Johansen, A (2009). *Skriv! Håndverk i sakprosa*. Oslo : Spartacus.
- Johansen, A (2011). *Litterær kvalitet i sakprosaen*. Norsk litterær årbok. Oslo : Samlaget (98-105).
- Johansen, A (Red.). (2012). *Kunnskapens språk: skrivearbeid som forskningsmetode*. Oslo : Scandinavian Academic Press.
- Johnsen, EB (Red.). (1995). *Virkelighetens forvaltere. Norsk Sakprosa. Første bok*. Oslo : Universitetsforlaget.
- Johnsen, EB (Red.) 1996. *Forbildets forbilder. Norsk Sakprosa. Andre bok*. Oslo : Universitetsforlaget.
- Johnsen, EB (Red.). (1997). *Tekstens mellommenn. Norsk Sakprosa. Tredje bok*. Oslo : Universitetsforlaget.
- Kleiveland, AE og Kalleberg, K (2010). *Sakprosa i skolen*. Bergen : Fagbokforlaget.
- Knain, E (2001). *Naturfagets tause stemme. Diskursanalyse av lærebøker i natur- og miljøfag*. Oslo: INL, Universitetet i Oslo : Prosjektmiljøet Norsk sakprosa, skrift nr 4. Pdf-versjon er lokalisert her 5.9.2013: <http://www.hf.uio.no/iln/forskning/grupper/tekstretorikk/skriftserien/utgivelser/4Knain-Naturfagets-tause-stemme.pdf>.
- Mangfoldige offentligheter* (2010). Prosjektbeskrivelse. Pdf-dokument lokalisert her: <http://www.hf.uio.no/iakh/forskning/prosjekter/offentligheter/prosjektbeskrivelse-mangfoldige-offentligheter.pdf>. *Prosa. Litterært tidsskrift for sakprosa*. Finnes på denne nettadressen: www.prosa.no.

- Maagerø, E og Skjelbred, D (2010). *De mangfoldige realfagstekstene: om lesing og skriving i matematikk og naturfag*. Bergen : Fagbokforlaget.
- Sakbib*. Forskningsmiljøet Norsk sakprosas bibliografi over norsk sakprosaforskning, finnes på denne nettadressen: <http://bibliografi.hive.no/sakbib/nyesakbib/>.
- Sakprosa*. Et nordisk tidsskrift for sakprosaforskning finnes på denne nettadressen: www.sakprosa.no.
- Selander, S & Skjelbred, D (2004). *Pedagogiske tekster for kommunikasjon og læring*. Oslo : Universitetsforlaget.
- Siljan, H (2011). *Metaforisering, nominalisering og normering: en teoretisk studie av grammatisk metafor og to empiriske undersøkelser av språktrekket i læreboktekster*. (Doktoravhandling). Oslo : Universitetet i Oslo.
- Skjelbred, D og Aamotsbakken, B (Red.) (2008). *Norsk lærebokhistorie: en kultur- og dannelseshistorie*. Oslo : Novus.
- Skjelbred, D (2010). Sakprosa i lærebøkene - et historisk perspektiv. I: K. Kalleberg og A.E. Kleiveland (Red.). *Sakprosa i skolen* (55-64). Bergen: Fagbokforlaget.
- Skriftserien Sakprosa* finnes på denne nettadressen: <http://www.hf.uio.no/iln/forskning/grupper/tekstretorikk/skriftserien/>.
- Skrivbib*. Bibliografien for skriveforskning i Norden Lokalisert her 5.9.2013: <http://bibliografi.hive.no/sakbib/nyesakbib/>.
- Svennevig, J og Tønnesson, JL (2009): *Tekster og samtaler på jobben: Hva kan forskningen lære oss?* (lysbildeserie). Lokalisert her 5.9.2013: <http://www.uio.no/om/samarbeid/samfunn-og-naringsliv/partnerforum/arrangementer/konferanser/2005-2007/tonnesson-svennevig.pdf>.
- Svenningsen, MJ (2007). *Fakta i endring: en analyse av temaet arbeid og arbeidsliv i et utvalg av norske leksika*. (Masteroppgave). Oslo : Universitetet i Oslo.
- Svensson, J, Josephson, O og Selander, S (1996). *Svensk sakprosa - en projektbeskrivning*. Lund : Institutionen för nordiska språk.
- Tønnesson, JL (2001). *Vitenskapens stemmer: vitenskapsbilder, dialogisme og forskernærver i fire historiefaglige tekster for allmennheten*. Oslo : Prosjektmiljøet Norsk sakprosa, INL, Universitetet i Oslo. Lokalisert her 5.9.2013: <http://www.hf.uio.no/iln/forskning/grupper/tekstretorikk/skriftserien/utgivelser/2Tønnesson-Vitenskapens-stemmer.pdf>.
- Tønnesson, JL (2002a). Kritikkløse lærebøker? : Supplerende kommentar til Stugus samleanmeldelse av fire læreverk. *Historisk tidsskrift*(B. 81, 2/3). (395-408).
- Tønnesson, JL (Red.) (2002b). *Den Flerstemmige sakprosaen: nye tekstanalyser*. Bergen : Fagbokforlaget.
- Tønnesson, JL (2003). Steiner for brød: Hvordan forvalter vitenskapene sitt kulturelle mandat?. I: K.L. Berge, S. Meyer og T.A. Trippestad (Red.). *Maktens tekster* (220-233). Oslo : Gyldendal akademisk.
- Tønnesson, JL (2004). *Tekst som partitur eller Historievitenskap som kommunikasjon : nærlesning av fire historikertekster skrevet for ulike lesergrupper*. Dr.art.-avhandling. Oslo : Universitetet i Oslo.
- Tønnesson, JL (2008). *Hva er sakprosa*. (1. utgave). Oslo : Universitetsforlaget.
- Tønnesson, JL (2012). *Hva er sakprosa*. (2. utgave). Oslo : Universitetsforlaget. Finnes som e-bok på www.bokskya.no.
- Vagle, W (2003). The Diachronicity of Text Norms. A Theory of Genre Formation and Change - illustrated with examples from the text history of Norwegian radio.. I K.L. Berge (Red.), *Teksthistorie: tekstvitenskapelige bidrag* (s. 141-213). Oslo : Prosjektmiljøet Norsk sakprosa, INL, Universitetet i Oslo. Lokalisert her 5.9.2013: <http://www.hf.uio.no/iln/forskning/grupper/tekstretorikk/skriftserien/utgivelser/6Berge-Teksthistorie.pdf>.
- Vatnøy, E (2010). *Vaart Valgopraab: norske parti-programmer 1884-1906: et teksthistorisk sjangerstu-*

dium. (Masteroppgave). Oslo : Universitetet i Oslo. Finnes på www.duo.uio.no.

Vatnøy, E (2011). Partiene og offentligheten -- Norske partiprogrammer 1884-1906. I: *Sakprosa*, 3(1). www.sakprosa.no.

Veum, A (2008). *Avisas andlet. Førstesida som tekst og diskurs. Dagbladet 1925-1995*. (PhD-avhandling). Oslo : Universitetet i Oslo. Pdf-versjon lokalisert her 5.9.2013: <https://www.journals.uio.no/index.php/sakprosa/rt/suppFiles/47/37>.

Villadsen, LS (2008). Temaintro: Retorisk medborgerskab. I: *Rhetorica Scandinavica* 48 (37-41). Lokalisert her 5.9.2013: <http://www.retorikforlaget.se/introduktioner-till-temanummer/temaintro-retorisk-medborgerskab>.

Virksomme ord. Database over politiske taler, redigert av A. Johansen og J.E. Kjeldsen, <http://virksommeord.uib.no/>.

von der Lippe, B og Tønnesson, JL (2013). *Retorikken i kampen om kvinnestemmeretten*. Oslo : Vidarforlaget.

White, H (1973). *Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth Century Europe*. Baltimore/ London : John Hopkins.

Aaslestad, P (1995). Den psykiatriske sykejournalen: Noen genrebetraktninger, med glimt fra Knut Hamsuns Vindern-opphold 1945. I: E.B. Johnsen, 1995 (11-22).